

«Dunyoda ilmdan boshqa najot yo'q va
hech qachon bo'lmagay». *Imom Buxoriy*

IMOM BUXORIY SABOQLARI

№ 4
2020

ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-adabiy jurnal

«SEN – QUDRAT MANBAL, SAODAT
MASKANI, JONAJON O'ZBEKISONIM!»

IMOM
BUXORIY

Ushbu sonda:

SAMARQAND
MADRASALARI VA
ULARDAGI
KUTUBXONALAR

3

THE SYSTEM OF FEES
FOR KHARAJ AND ZAKAT
IN THE BUKHARA
EMIRATE ON THE EVE
OF THE INVASION OF
THE RUSSIAN EMPIRE

34

ISLOM DININING
KOREYADA TARQALI-
SHIGA DOIR TARIXIY VA
IJTIMOIY ASOSLAR

54

DINIY-BADIIY
ASARLARNING
JANR XUSUSIYATLARI

69

ФОРМИРОВАНИЕ
ОСНОВ ТОЛЕРАНТНОГО
СОЗНАНИЯ
МОЛОДЕЖИ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ
ПРОЦЕССЕ

148

2020 - 2020
YOSHDAMIZI

Үйбү сонда:

Шовосил ЗИЁДОВ. Самарқанд мадрасалари ва улардаги кутубхоналар.....	3
---	---

АЖДОДЛАР ИЛМИЙ МЕРОСИ

Санобар ТўРАЕВА. Инсон маънавиятининг шаклланишида шарқ мутафаккирларининг буюк хизматлари	5
Ислом УБАЙДУЛЛАЕВ. Али ал-Қорийнинг ҳаёти ва илмий мероси.....	6
Ихтиёр ҚУШПАҚОВ. Абдулқодир Жийлоний: ҳаёти, фаолияти, шогирдлари, авлодлари	8
Мунира ХўЖАҚУЛОВА. Абу Наср Форобий илмий меросида инсоннинг ижтимоий табиати.....	9
Иброҳим УСМОНОВ. Тасаввуфда увайсийлик йўли.....	11
Достон МУСТАФОЕВ. Абу Ҳафс Насафийнинг “Тилбату-т-талаба” ва Носириддин Мутарризийнинг “ал-Мугриб фи тартиби-л-мугриб” асарларининг қиёсий таҳлили (“Тухур” сўзи мисолида).....	14
Жаҳонгир ТОҲИРОВ. Шарқ алломалари илмлар таснифи ҳақида.....	15
Nizomiddin IBROMIMOV. Mahmud Zamaxshariyning “Atvoqu-z-zahab” asaridagi ayrim hikmatlarning tahlili.....	17
Бекзод МУХТАРОВ. Носируддин Самарқандийнинг “ал-Фикҳ ан-нофёв” асари ва унинг ўзига хос жиҳатлари.....	19

НОДИР МАНБАЛАР

Абдуманнон ИСМАТУЛЛАЕВ. ЎзРФА Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти қўлёзмалар фондидаги тажвид илмига оид манбалар.....	21
---	----

БАТАНИМИЗ ТАРИХИ

Нодиржон АБДУЛАХАТОВ. Мўминжон Ҳаким хотираларида Абдурузиқ Марғиновий таърифи.....	23
Комилжон РАҲИМОВ. Хожасон-Нақшбандия тариқатининг вужудга келиши, ёйилиши ва хорижий ўлкаларга тарқалиши.....	25
Гулдона ТАНИЕВА. Тасаввуфда ҳаж масаласи: таълимот ва сафар.....	27
Салижон ИБРАГИМОВ. Тасаввуфда Баҳоуддин Нақшбанднинг ислохотчилик фаолияти.....	30
Тўлқин АХМЕДОВ. Зарафшон музофоти бошлиғи маҳкамаси иш юритиш ҳужжатлари вақф мулклари бўйича муҳим тарихий манба сифатида	32
Avazbek GANIYEV. The system of fees for Kharaj and Zakat in the Bukhara Emirate on the eve of the invasion of the Russian Empire.....	34
Набижон ҲАҚҚУЛОВ. Самарқанд жадидларининг хорижий тилларни ўрганишининг аҳамияти тўғрисидаги қарашлари.....	36
Собижон БОЛТАБОВ. Вақф мулкларининг тарихимизда тутган ўрни	38
Санжарбек ДЖУМАНОВ. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон тиббиётида хусусий сектор фаолияти тарихи.....	40
Манзила ҚУРБОНОВА, Аҳтам АХМЕДОВ. Кийим-кечакларда эпиграфик битиклар таҳлили.....	42
Ўткир МАТТИЕВ. Фарғона водийси этник афгонлари тарихига доир (XIX аср охири ва XX аср бошлари)	44
Дилшод ХАЙДАРОВ. Ҳазрат шаҳри: генезиси ва замонавий ҳаёти.....	45
Ғайбулла БОБОЁРОВ. Қофирқалъадан топилган “хотун” унвонли муҳр.....	47
Жалолиддин БҮРИЕВ. Амир Темурга қарши тузилган бир иттифоқ ҳақида.....	49
Абдували АСЛАНОВ, Шербек ОМАНОВ. Афросиёбнинг қўлда ясалган безакли сопол идишлари тарихидан.....	52

ИСЛОМ ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН

Одилжон ЭРНАЗАРОВ. Ислам динининг Корейда тарқалишига доир тарихий ва ижтимоий асослар.....	54
Зилола ХАЛИЛОВА. Ўзбекистонда дин ва илм-маърифат: аёл-қизлар ислом ўрта махсус билим юртлири.....	56
Соҳида ЯХЯЕВА. Ислам дини манбалари орқали ёшлар эстетик маданиятини ривожлантириш масалалари.....	58
Бобомурот ТОШБОВ. Диний манбаларда маънавий-ахлоқий ва миллий масалаларнинг ёритилиши (зардуштийлик ва ислом динлари мисолида).....	60
Нилуфар МАЛЛАЕВА. Фуқаролар сиёсий маданиятга таъсир этишида тарихий мафкуралар (ислом мафкурасининг таъриби).....	61
Исломиддин ХАЙДАРОВ. Қуръонда масжид ҳақидаги оятлар таҳлили.....	63
Ирода ДАУРБЕКОВА. Оиланинг жамият ва ислом динида тутган ўрни.....	66
Нодира СУЛТОНОВА. Буюк мутафаккирларимизнинг оила ва никоҳ қадриятлари ҳақидаги қарашлари.....	68
Лола АЗИМОВА. Диний-бадий асарларнинг жанр хусусиятлари.....	69
М. РАШИДОВА. Ҳадисларда одоб-ахлоқ масалалари.....	72
Дониёр ҒАФУРОВ. Тасаввуф таълимотида никоҳ масаласи.....	74

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори: «Соғлиқни сақлаш соҳасида хусусий секторни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»/ Lex.uz

7. ҲРИТТХ МДА Фонд-М-372, 1-руйхат, 238-йиғма жилд, 165-варақ.

8. ҲРИТТХ МДА Фонд-М-372, 1-руйхат, 240-йиғма жилд, 25-варақ.

9. ҲРИТТХ МДА Фонд-М-372, 1-руйхат, 167-йиғма жилд, 61-варақ.

10. ҲРИТТХ МДА Фонд-М-372, 1-руйхат, 238-йиғма жилд, 166-варақ.

11. ҲРИТТХ МДА Фонд-М-372, 1-руйхат, 240-йиғма жилд, 26-27-варақлар.

12. ҲРИТТХ МДА Фонд-М-372, 1-руйхат, 314-йиғма жилд, 149-варақ.

13. ҲРИТТХ МДА Фонд-М-372, 1-руйхат, 240-йиғма жилд, 76-варақ.

14. ҲРИТТХ МДА Фонд-М-372, 1-руйхат, 405-йиғма жилд, 96-97-варақлар.

КИЙИМ-КЕЧАКЛАРДА ЭПИГРАФИК БИТИКЛАР ТАҲЛИЛИ

Манзила ҚУРБОНОВА,

Бухоро давлат университети доценти,

тарих фанлари номзоди

Аҳтам АХМЕДОВ,

БухДУ 1-босқич магистранти

Мақолада моддий маданиятнинг муҳим компоненти ҳисобланган эркаклар ва аёллар либосларида битилган ёзувлар этнографик ва эпиграфик нуқтаи назардан таҳлил қилинади.

Таянч сўзлар: локал этнохудудий маданиятлар, эпиграфик ёзув, битик, анор гули, ояти карималар, хаттотлик.

Ҳозирги кунда жаҳон халқлари интеграциялашуви, глобаллашув жараёнлари жадал кечатган бир шароитда этник ва маданий ўзликни англаш, локал этнохудудий маданиятлар ва миллий қадриятларни сақлаб қолиш, уларни илмий асосда тадқиқ қилиш долзарблиги муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда фанлараро интеграция, яъни ўзаро алоқадорлик жараёнида турли фан йўналишлари доирасида умумий қарашлар ва ёндашувлар шаклланиб бормоқда. Ушбу ҳолат этнология ва тилшунослик соҳасида ҳам яққол кўзга ташланмоқда. Нақшли ёзувлар тараққиёти босқичларига оид турли ёдгорликлардаги эпиграфик битиклар эпиграфиканинг йирик билимдони профессор А.А. Семёнов[7: 7-33] ва Н.А. Белинская[2: 241-257]лар томонидан маълум даражада бир-бирига қиёслаб тадқиқ этилган. Бироқ, бадий эпиграфиканинг турли шакллари ареали бир хил эмаслигини назарда тутиб, хусусан, моддий маданий ёдгорликлар орасида кийим-кечакларда, яъни либосларда битилган ёзувлар ўзига хослиги ва этник белгилари билан ажралиб туришини ўрганиш тадқиқот талаб мавзудир.

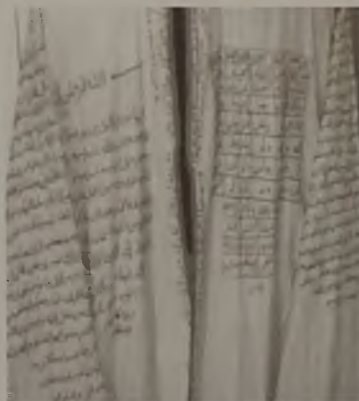
Ўзбек халқи моддий маданиятининг муҳим компоненти кийим-кечакларда миллат (элат) тарихига бориб тақаладиган анъаналар, ижтимоий муносабатлар, маърифий, диний ва эстетик шакллarning ўзига хос мазмуни ифодаланади. Жамият турмуши, иқтисодиёти ва сиёсатида ўзгаришлар бўлиб туриши билан бир вақтда кийим шакллари ҳам ўзгариб боради, унда халқнинг моддий ахлоқи, кишиларнинг диди, гузаллик тўғрисидаги ғоялари, ҳўжалик юртишининг ўзига хос жиҳатлари ҳамда оилавий турмушнинг баъзи томонлари ҳам кўзга яққол ташланади[8: 5].

Ўз даврида Бухоро ҳўнармандлари томонидан юксак дид ва санъат билан тикилган ва ҳозирги кунда музейларимиз кўргазма залларини безаб турган эркак ва аёллар кийимлари-га диққат билан назар ташланса, улардаги ранг-баранг нафис нақшлар, гулли безаклар орасида жуда моҳирлик билан оддий ва зар ипларда тикилган арабий, форсий ва туркий битикларни кўриш мумкин. Ҳозирги кунда Бухоро музей-қўриқхонаси фондларида сақланаётган бу хилдаги кийим-кечаклардаги эпиграфик ёзувлар, уларнинг мазмуни ҳақида томошабин сайёҳга маълумот бериши давр талаб этмоқда.

Кийим-кечаклар ва улар учун ишлатиладиган матолар мод-

The article deals with the ethnographic and epigraphic analysis of inscriptions on male and female costumes that are considered to be an important component of material culture.

В статье представлен этнографический и эпиграфический анализ надписей на мужской и женской одежде, которая считается важным компонентом материальной культуры.

дий ёдгорликлар орасида доимий истеъмолда бўлгани ва охиригача фойдаланилгани учун Бухоро музейи фондларида фақат XIX-XX асрларга тегишлили сақланган.

Турли мақсадларни кўзлаб кийим-кечакларда чуқур маъно ва мазмунни ифодаловчи фазилатли Қуръон оятлари, шеърӣ мисралар битилган. Мисол учун, эркакларнинг баъзи кийимларида диний ва эътиқодий мазмунга эга Қуръон сураларидан оятлар битилган. Бу хилдаги тўнларни тасаввуф йўлидаги шахслар кийишган ва улар табаррук кийимлар сифатида ҳозирга қадар авлоддан-авлодга етиб келган. Шулардан бири "Нақшбандия тариқати" музейида асосий фонд ҳисобида сақланаётган эркаклар

тўнидир. Тўннинг чап кўкрак қисмидаги жадвал ичида Қуръони Каримнинг 112-"Ихлос" сураси битилган. Мазкур суранинг кўпгина ҳосиятлари мавжуд бўлиб, бу борада Пайғамбаримиз Мухаммад (с.а.в) ўз ҳадисларининг бирида: "Ихлос сураси Қуръони каримнинг учдан бирига тўғри келади", деганлар. Чунки Қуръони каримнинг асосан мақсади учтадир:

1. Аллоҳнинг таъҳиди-ягоналиги исботи ва ақидани тузатиш.

2. Ибрат, ислоҳ ва ўрнат олиш учун келтирилган қиссалар.

3. Шарӣат ҳукмлари.

Агар биров қамоқда бўлса, минг марта бу сурани ўқиса, қамокдан халос бўлади. Агар ниҳоятда оғир мушкулликка дуч келинса, бир ўтиришда минг марта ўқилса, мушқули осон бўлади, иншоаллоҳу таоло[6: 133].

Ихлос сурасининг фазилатларидан яна бири шуки, "Уйга кираётганида Ихлос сурасини ўқиган киши фақирлик кўрмайди". Асҳоби икромдан Сўхайл (Аллоҳ у кишидан рози бўлсин) бунга амал қилиб, бадавлат бўлганлар. Бу муборак суранинг бундан ташқари ҳам бир қанча фазилатлари бордир. Агар дунё ва охи-ратга оид орзуларимиз амалга ошишини истасак, ушбу сурани жуда кўп, намоздан кейин, ўтиришда, турганда, юрганда, ух-лашдан аввал ва умуман тез-тез ўқиб туришимиз керак. Шунда бу дунёда ҳамда охи-ратда бунинг мукофотини кўра-миз. Бунинг учун ниятимиз соф, ишончимиз мустаҳкам, қалбимиз шубҳадан йироқ бўлиши керак[4: 174].

Тундаги жадвалнинг пастки хоналарида "Ё Раҳмон" (барча яратган бандаларини, мўмину ғайри мўминларни едирувчи, ичирувчи, уларга марҳамат этувчи ўта меҳрибон зот), "Ё Раҳийм" (охи-ратда фақат мўминларга меҳрибонлик қилувчи чексиз

марҳаматли зот), "Ё Ваҳид" (Зоти, сифати, қилаётган ишларида ягона, шериги бўлмаган зот) [5: 320-330] каби Аллоҳнинг сифатлари ва қисқа дуолар ҳам мавжуд.

Тўннинг икки елкасидан пастки қисмларига қадар Қуръони Каримнинг йигирма оятдан иборат 73-Муззаммил сураси ёзилган. Муззаммил сурасининг фазилати ҳақида Расулulloҳ (с.а.в.) марҳамат қиладилар: "Ҳар ким "Муззаммил" сурасини ўқиса, Аллоҳ таоло ундан дунё ва охираат қийинчиликларини кўтаради. Минг марта ўқилса, мушкул ишлар осон бўлади. Агар ҳар ким бу суранинг ўқилишини мунтазам давом эттириб турса, Худойи таоло унинг ризқ-рўзини фаровон қилади" [5: 169-170].

Тўннинг бўйин қисмидаги тик ёқадан пастга қараб (кўкрак қисмига) Қуръони Каримдаги Бақара сурасининг 255-ояти "Оят ал-Курси" ёзилган. Оят ал-Курсини фазилати ҳақида Пайғамбаримиз (с.а.в.) бир ҳадиси шарифларида шундай дейдилар: "Қулларнинг муборағи жума кунидир, Каломнинг муборағи Қуръони Каримдир. Қуръони Каримнинг муборағи Бақара сурасидир, Бақара сурасининг муборағи Оят ал-Курсийдир" [5: 154-155]. Тўннинг ёқасидаги Оят ал-Курси битилган қисмининг давомидан, яъни кўкрак қисмидан пастга қараб, эзгу тилаклардан иборат қуйидаги мисралар битилган:

Ҳазрато, бул давлатингиз Тангри афзун айласин,

Дўстларингизни хурсанд, душманларингизни маҳзун айласин.

Иззат жавид ато айлаб эл ичра сарафроз,
Даҳр аро толеи кавокибини афзун айласин.

Мазмуни:

Эй ҳазратим, Сизнинг бу давлатингизни Парвардигор янада зиёда қилсин,

Дўстларингизни хурсанду-шодмон, душмандларингизни маҳзун яъни қайғули қилсин.

Эл ичра иззатингизни кўпайтириб, бошингизни кўкка етказсин,

Бу дунёда сизнинг толеингизни юлдузлардек баланд қилсин.

Тўннинг ўнг томон кўкрак қисмида Қуръони Каримнинг 39-Зумар сурасининг 53-ояти ёзилган. Зумар сурасининг фазилатлари ҳақида Ҳазрат Расулulloҳ (с.а.в.) марҳамат қиладилар: "Ҳар ким "Зумар" сурасини ўқиса, қиёмат кунини Худойи таоло уни ноумид қилмайди ва унга Аллоҳдан қўрқувчилар савобини беради. Иззат-этибор топиш учун етти марта ўқилади, шунда ҳамма унинг яхши хусусиятларини айтадиган ва уни дўст тутадиган бўлади, иншоаллоҳу таоло. Зумар сурасидан пастки қисмида Пайғамбаримиз (с.а.в.), Абу Бакр, Умар, Усмон ва Али (р.а.)лардек улўғ зотларни восита қилиб, Аллоҳдан ёрдам сўраш мазмунидаги дуолар битилган.

Тўннинг орқа томонида (елкадан белига) Қуръони Каримнинг 67-Ёсин сурасининг биринчи мубини (1-12 оятлар) битилган. Пайғамбаримиз (с.а.в.) бир ҳадиси шарифларида шундай дейдилар: "Ҳар нарсани бир қалби бордир. Қуръони Каримнинг қалби Ёсиндир. "Ёсин" сураси Тавротини Шарифда "Муъимма" деб номланади. Бу эса шуни англатади: У, соҳибига яъни уни ўқиганларга дунё ва охираатда жуда кўп фойдалар келтиради, шунингдек бир қанча азиятлардан ҳам узоқ қилади". Агар ҳожатманд ҳар бир мусулмон бу сурани ўқиса, ҳоҷати раво бўлади ва кўрқоқ ҳадиқсирайдиган бўлса, жасорат, матонат пайдо қилади. Агар оч бўлса Аллоҳнинг қараму инояти билан (иншоаллоҳ) тўқ бўлади, чанқоғи босилади, касал бўлса шифо топади [6: 133]. Демак, Қуръоннинг қалби ҳисобланган Ёсин сурасининг жуда кўп хосиятлари бор экан, буни савобини айтиб беришнинг имкони йўқ.

XX асрга оид эркаклар тўни Бухоро давлат музей-қўриқхона ҳузуридаги Улуғбек мадрасасида жойлашган "Хаттотлик тарихи" музейида экспонат сифатида сақланмоқда [3: 77-80]. Мазкур тўн учун оқ бўз мато ишлатилган. Унда Қуръони Каримнинг "Фатҳ" (Ғалаба) сураси зар ипларда тикилган. Ушбу

тўни одатда уруш ва ғазотларга чиқишдан олдин ғалаба ёр бўлиши учун, барча ёмонликлар ва балолардан омонда бўлиш мақсадларида кийилган.

Ушбу кийимларда ояти карималарнинг битилишида ҳам албатта даврнинг ўзига хос мазмун ва мақсадлари акс этган. Бундан ташқари, тўнларда Қуръон оятларидан иборат эпиграфик битиклар инсонларни ҳамиша Аллоҳнинг зикрини ёдда тутиб, уларни яхшиликка буриб, ёмонликдан қайтариб, покиза ҳаёт кечириб, доимо кишиларга меҳр-муҳаббат улашишни даъват этган. Зеро, инсон яратганнинг қудратини англамас экан, у ҳеч қачон ўзлигини англай олмайди. Ўзлигини англамаган кишидан эса хайрли ишларни кутиш мушкул.

Бугунги кунда Улуғбек мадрасасида жойлашган "Хаттотлик тарихи" музейидаги мазкур экспозицияда эркаклар тўнлари билан бир қаторда аёлларнинг эпиграфик ёзувли бежирим кўйлаклари ҳам намойишга қўйилган. Ингичка толали ипакдан тикилган кўйлақда анор гуллари серфарзандлик, қор парчалари шаклидаги нақшлар эса тўкин-сочинлик, яъни фаровонлик рамзи сифатида зар иплар билан тикилган. Унинг узунлиги 1,07 см, эни 83 см, қўл енгларининг кенлиги 33 смдан иборат. Ушбу кўйлакнинг енг қисмида қуйидаги битиклар зар иплар билан тикилган:

پیغمبر است آفتاب چون علی در ماه

"Офтоби чун Али дар сойе Пайғамбар аст".

Мазмуни: Али сингари куёш ҳам Пайғамбар сояси(ости)дадир, яъни аёл қанчалик хуру лиқо ва ақлда тенгсиз бўлса ҳам эрнинг соясида, яъни эрнинг итоатида бўлмоғи керак, сингари нафақат, истилоҳий маънолар тушунилган, балки оила мустаҳкамлигининг тарбиявий жиҳати ҳам талкин қилинади. Демак, ушбу мисрада хотин-қизлар учун ҳаётда муҳим бўлган ахлоқ нормалари ўз аксини топган. Бундан ташқари, ушбу битикнинг маъноси Қуръони Карим "Нисо" сураси 34-оятдаги "Эркаклар хотинлар устидан (оила бошлиғи сифатида доимий) қоим турувчилардир. Сабаб – Аллоҳ уларнинг айримлари (эркаклар)ни айримлари (аёллар)дан (баъзи хусусиятларда) ортиқ қилгани ва (эркаклар ўз оиласига) ўз мол-мулкларидан сарф қилиб туришларидир" мазмуни билан ҳамохандир.

Эркак зотининг аёл кишидан баъзи хусусиятларда ортиқ қилиб яратилганлигида бир неча ҳикматлар мавжуд. Тафсир китобларида шаръий нуқтаи назардан эркакларга хос хусусиятлар қайд этилган: Пайғамбарлик, халифалик, жисмоний куч-қувват, оила нафақасига масъуллик, ақлу идрок ва тафаккурнинг зиёдалиғи, жанглarda қатнашиш, тўлиқ гувоҳлик бериш, талок бериш ҳуқуқига эга бўлиш, оила номини унга нисбат берилиши ва шу каби бошқа жиҳатларини ҳисобга олиб, аёл кишининг эрига нисбатан итоатли, ҳимоятли ва ифбатли бўлиб оила тотувлиги йўлида доимий ҳаракатда бўлиши диёнат жиҳатидан талаб этилган [1: 84].

Турмуш ўртоғига итоатли аёллар шаънига икки қатор мактовли сўзлар қуйидаги мисралар орқали аёллар кўйлагининг бош қисмидан пастга қараб ва пастдан юқорига қараб зар иплар билан битилган:

بستقبل قمت سرورا رفتار بایستی
سر زلف لبت غنچه را مختار بایستی

Боистикболи қадат сарвро рафтор боясти,

сару зулфу лабат ғунчаро гуфтор боясти.
Мазмуни:

Қаддинг истикболи (келиши-пешвоз чиқиши) сарвни юришга мажбур қилди, зулфинг ва лабинг қароғи (чети) ғунчани сўзлашга мажбур қилди.

Ушбу мисраларнинг биринчи сатрида эркак киши аёлининг ўз эрини кутиб олишга пешвоз чиққанида унинг қадди-қомати сарв дарахтига қиёс қилинса, иккинчи сатрида эса аёлининг зулфи-лабини кўрган ғунча ҳам тилга кириб, лол қолиши ғўзал ташбеҳлар орқали баён этилади.

Аёллар ўз ўринларини билиб, эрга итоат қилишдек масъулиятли бурч ва вазифаларини аъло даражада бажарсалар, натижа-

да эрларининг розилигини топиб, мактовли сўзлар, олқишларга сазовор бўладилар, энг муҳими оилаларида тинчлик-хотиржам ҳукм суради ва тотли ҳаёт кечиришга эришадилар, деган мазмун кўйлақ енгиди битилган ёзувда ифодаланган. Ғўзаллик тимсоли – аёл шаънига мактовли байтларнинг унинг либосига зар иплар билан битилиши инсон қалбини қувончга тўлдирди ва ўша давр кишиларининг диди, ғўзалликка иштиёқи ва эътибори юксаклигидан ҳам гувоҳлик беради.

Ўз даврида анча қиммат турадиган бежирим, хушбичим

кўйлақларни оддий, ўртаҳол хонадон эркаги аёлига олиб бериш имкониятига эга бўлмаган. Демак, фақат амалдор, ўзига тўқ хонадон эркакларигина аёлига бундай кўйлақларни хунармандларга махсус буюртма асосида тиктириб ҳадя этган.

Халқимизнинг эпиграфик ёзувлардаги битмас-туганмас бойлиги ва хилма-хиллигини ўрганиш масаласи турли мутахассислар – тарихчи, археолог, этнолог, тилшунос, санъатшунослардан доимий биргалашиб куч сарфлашни талаб этади.

ҒОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Абдулазиз Мансур. Куръони карим маъноларининг таржима ва тафсири –Т.: Тошкент ислом университети. 2007.
2. Белинская Н.А. Эпиграфический орнамент в декоративно-прикладном искусстве таджиков XIX – начало XX в. (текстиль). // Памяти Александра Александровича Семенова. Сборник статей по истории, археологии, этнографии и искусству Средней Азии. – Душанбе.: Дониш.1980.
3. Қадимий Бухоронинг музейлари. –Т.: Бухоро. 2015.
4. Муқаддас ойлار ва мустаҷоб дуолар. –Т.: Минҳож. 2003.
5. Муқаддас ойлар ва мустаҷоб дуолар. –Т.: Мовароуннаҳр. 2005.
6. Нормухаммад Мирзо. Куръони карим оятларининг фазилатлари. –Т.: Тошкент ислом университети. 2011.
7. Семенов А.А. Некоторые материалы по персидско-таджикской эпиграфике бытового характера XVI-XX вв. //Памяти Александра Александровича Семенова. Сборник статей по истории, археологии, этнографии и искусству Средней Азии. – Душанбе.: Дониш.1980.
8. Содиқова Н. Ўзбек миллий кийимлари XIX-XX асрлар. –Т.: Шарқ. 2003.

ҒАРҒОНА ВОДИЙСИ ЭТНИК АҒҒОНЛАРИ ТАРИХИГА ДОИР (XIX аср охири ва XX аср бошлари)

Ўткир МАТТИЕВ

Самарқанд ветеринария медицинаси
институтини қошидаги академик лицейи
тарих фани ўқитувчиси

XIX аср охири ва XX аср бошларида ағғон миллати вакиллари нафақат Афғонистон ҳудудида, шу билан бирга, Ғарғона водийсида ҳам истиқомат қилишган. Шу сабабдан, мазкур даврда Ғарғона водийсида яшаган ағғон этник қатлами тарихини ёритиш долзарб масалалардан биридир. Мазкур мақолада Ғарғона водийси этник ағғонлари тарихи ёритилган.

Таянч сўзлар: Ғарғона водийси, Қўқон хонлиги, этник таркиб, ҳарбий ислоҳот, Аскария, "этник озчилик", воситачилик.

XVIII асрда Бухоро амирлигида юз бераётган сиёсий жараёнлар ҳамда жунғор қабилаларининг Ғарғона водийсига қилаётган талончилик ҳужумлари Водий ҳудудида алоҳида ва мустақил давлат тузиш ҳаракатини келтириб чиқарди. Шундай вазиятда Чодак мавзейи хожалари ва Минг уруғи етакчиси Шохруҳбий ҳокимиятни ўз қўлига олиб мустақил Қўқон хонлиги тузилганлигини эълон қилди. Лекин давлат амалда мустақиллигини эълон қилгани билан расмий жиҳатдан ўз мустақиллигини 1805 йилда Олимхон даврида мунтазам қўшинга эга бўлиши натижасида амалга оширилди. Шу тариқа қўлаб этник таркибга эга бўлган Қўқон хонлиги ташкил топди. Мазкур давлат ҳудуд ва аҳоли нуфуси жиҳатидан Бухоро амирлиги ва Хива хонлигидан устун турган. XIX асрнинг иккинчи ярмида Қўқон хонлиги шарқда Шарқий Туркистон, ғарбда Бухоро амирлиги ва Хива хонлиги билан чегарадош бўлиб, жанубда Қорағеги, Қўлоб, Дарвоз, Шугнон каби тоғли ҳудудларни ўз ичига олган. Россия ва Қўқон хонлиги ўртасида Мирзачўл ва Муюнқул чўллари ястаниб ётган [3: 59-60].

Бу даврда Ғарғона водийси қўлаб уруғ ва этник бирликлардан ташкил топган эди. Бунга сабаб сифатида Буюк ипак йўлида олиб борилган савдо алоқалари, ижтимоий-иқтисодий жараёнлар ва давлатнинг ҳарбий-сиёсий эҳтиёжи деб қўрсатишимиз мумкин. Ғарғона водийси этник таркиби масаласи билан «Россия география жамияти» ва бошқа жамиятлар билан бир қаторда А.П. Федченко, Н.А. Северцев, И.В. Мушкетов, Н.А. Аристов, А.В. Бунаковский, А.Д. Гребинкина, А.З. Вали-

At the end of the 19th and early 20th centuries, representatives of Afghan nationality lived not only in Afghanistan, but also in the Fergana valley. For this reason, illumination of the history of the Afghan ethnic layer where were lived in the Ferghana Valley in this period is one of the pressing issues. In this article is given the history of the ethnic Afghans in the Fergana Valley.

В конце XIX и начале XX веков представители афганской национальности жили не только в Афганистане, но и в Ферганской долине. По этой причине освещение истории афганского этнического слоя, в котором в этот период жили в Ферганской долине, является одной из актуальных проблем. Эта статья посвящена истории этнических афганцев в Ферганской долине.

дий, П.Е. Кузнецов, А.Л. Кун, А.А. Кушакиевич, Н.С. Ликошин, А.И. Макшеев, В.П. Наливкин, В.А. Парфентьев, Н.Резник, Н.Ф. Ситняковский, А.П. Хорошхин [1: 10] каби олимлар турли хил изланишлар олиб борганлар ва уларнинг маълумотлари XIX аср охири ва XX аср бошларидаги Ғарғона водийсининг этник таркиби тарихи бўйича қимматли маълумотлар саналади. Қозоқ олими Бейсимбиев Т.К. «Тарихи Шохрухий асари тарихий манба сифатида» [4] номли асарида Ғарғона водийсини ўз ичига олган Қўқон хонлиги этник қатламлари орасида ағғон этник қатламини тилга олиб ўтади. Унинг маълумотлари юқорида келтириб ўтган фикримиз, яъни ағғонларнинг Қўқон хонлигига келишига мисол тариқасида айтилган ҳарбий-сиёсий эҳтиёж деган фикримизга мисол бўлади. XIX аср бошларида Қўқон хонлигида ўтказилган ҳарбий ислоҳот ва унинг натижасида жорий этилган янги турдаги қўшинда (Аскария) Ағғон этник қатлами ҳам хизмат қилиши, уларга бугунги кунда лейтенант унвони-га тўғри келувчи «Джамадар Афган» ёки «Джамадар Кобулий» деган тушунчани ишлатади. Лекин олим ағғонларни айнан Афғонистон ҳудудидан эмас, балки, Ҳиндистон ағғонларидан бўлиб, сипоҳийлар сафида хизмат қилган, ҳарбий соҳадан хабардор бўлганлиги учун ҳам Қўқон хонлиги армияси сафига таклиф этилган деган фикрни илгари суради [4: 81].

XIX аср охирида собиқ Қўқон хонлиги ҳудудидаги камсонли элатлар қаторида ағғон халқлари ёки ағғон миллатига мансуб уруғлар яна тилга олина бошланади. 1897 йилда ўтказилган аҳолини рўйхатга олиш жараёнида ағғон миллатига мансуб